

HALACHIC AND HASHKAFIC ISSUES IN CONTEMPORARY SOCIETY

SERIES 2: 50 - GENEIVAT DA'AT OU ISRAEL CENTER - WINTER 2022/23

1. **לֹא תִגְנוּבוּ וְלֹא תִכְחֲשׂוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעַמִּיתוֹ.**
ויקרא יט:יא
2. **וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת-לֵב לָבוֹן הָאֶרְמִי עַל-בְּלִי הַגִּיד לוֹ כִּי בָרַח הוּא.**
בראשית לא:כ
3. **וַיַּעַשׂ אַבְשָׁלוֹם כַּדְבַר הַזֶּה לְכָל-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-בָּאוּ לְמִשְׁפַּט אֶל-הַמֶּלֶךְ וַיִּגְנֹב אַבְשָׁלוֹם אֶת-לֵב אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל.**
שמואל ב טו:ו
4. **שבעה גנבין הם - הראשון שבגנבים גונב דעת הבריות והמסרב לחבירו לארחו ואין בלבו לקרותו.....**
מכילתא משפטים פ' יג
5. **בפרשת קדושים כתוב (ויקרא יט:יא) לא תגנובו. וכבר בארנו למעלה (ל"ת קנד) שבממון הכתוב מדבר.... ותניא בתוספתא דבבא קמא (ז:ג) שלשה גנבים הם. הראשון שבכולם גונב דעת הבריות - מרבה לו בתקרובת ויודע שאינו מקבלו, ומסרב בו לאכול ויודע בו שאינו אוכל.... ותנן במסכת סוטה (ט:ב) לפי שגנב אבשלום שלש גנבות - לב אביו ולב בית דין ולב כל ישראל - נתקעו בו שלשה שבטים שנאמר (שמואל ב' יח:ד) וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׂבָטִים כְּכַף וַיִּתְקַעֵם בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם. וגונב דעת הבריות נקרא גנב שנאמר (שמואל ב' טו:ו) וַיִּגְנֹב אַבְשָׁלוֹם אֶת-לֵב אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל.**
ספר מצוות גדול לאוין סימן קנה
6. **שלא לגנוב ממון דכתיב (ויקרא יט) לא תגנובו.... ויש גניבה אחרת שאסרו חכמים כגון גניבת הדעת אסור, ואפילו דעתו של עכו"ם אסור....**
ספר מצוות קטן מצוה רסב
7. **יא.....וכן כל מרמה שבעולם אסורה במקח וממכר אפילו לנכרי. כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח אף על פי שהוא נכרי שהרי זה מטעהו וגונב דעתו אם אינו מודיעו והרי זה כגונב ממנו ממון ואסור מן התורה כמו שיתבאר בהלכות גזלה. יב ואפילו לגנוב דעתו בדבר שלא יגיע לו הפסד להנכרי אסור מדברי סופרים כגון למכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה. ואף לגנוב דעת הבריות בדברים אפילו במלה אחת של שפת חלקות או גניבת דעת או במעשה שמראה שעושה בשבילן ואינו עושה אסור מפני שמחזיקים לו טובה בתנם.**
שולחן ערוך הרב חושן משפט הלכות אונאה וגניבת דעת סעיף יא-ב
8. **מתני' שולח אדם ירך לעובד כוכבים שגיד הנשה בתוכה מפני שמקומו ניכר**
משנה חולין צג:

9. גמ'..... משום דקא גניב ליה לדעתיה דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים. תניא היה ר' מאיר אומר אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל. ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני אא"כ הודיעו (רש"י - מפני שגונז לבו להחזיק לו טובה חס). ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן, ואם בשביל כבודו מותר. איני!! והא עולא איקלע לבי רב יהודה פתח לו חביות המכורות לחנוני! אודועי אודעיה. ואיבעית אימא שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה. ת"ר לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש ולא ימלאנו מים מפני שמתעוהו ואם יש שם חבר עיר מותר (רש"י - דגדול כבוד הצריות). ת"ר לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטה מפני ב' דברים - א' מפני שמתעוהו וא' מפני הסכנה. ולא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה. ומעשה באחד ששיגר לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה והלך וזימן עליה אורחין ונכנסו מצאה שהיא של יין וחנק את עצמו

חולין צג - צד.

10. ואיסור גניבת דעתו של נכרי כתבו קל"ת רבותינו צ"ש בעלי התוספות ז"ל שהוא איסור תורה. דנפקא לן מדכתיב לא תגנבו ולא תכחשו וגו'. וכי כתיב צסיפא דקרא איש בעמיתו דממעט גוי, הכיחא חללא תכחשו ולא תשקרו קאי. וצמקום שאין חילול השם בדבר. ודיקא נמי דלא כתיב מעמיתו או לעמיתו, והיינו נמי דיהציקן אגחא חללא תגנבו

חידושי הריטב"א חולין צד.

11. היכי מכריזין? אמר רב יצחק בר יוסף נפל בישראל לבני חילא. ולימא נפל טריפתא לבני חילא. לא זבני! והא קמטעי להו?! אינהו הוא דקמטעו נפשיהו. כי הא דמר זוטרא בריה דרב נחמן הוה קאזיל מסיכרא לבי מחווא ורבא ורב ספרא הוה קא אתו לסיכרא. פגעו אהדדי. הוא סבר לאפיה הוא דקאתו. אמר להו למה להו לרבנן דטרוח ואתו כולי האי? א"ל רב ספרא אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר, אי הוה ידעינן טפי הוה טרחין. א"ל רבא מ"ט אמרת ליה הכי דאחלישתיה לדעתיה? א"ל והא קא מטעינן ליה! איהו הוא דקא מטעי נפשיה

חולין צד:

12. אינהו הוא דקא מטעו אנפשיהו. דלא משיילי אי טרפה אי כשרה וכאי דקתני לעיל מפני שמטעו צמוכר לו בחזקת שחוטה וכן הפותח חביות המכורות לחנוני דאומר לו צשצילך אני פותחם דודאי גונז דעת. איהו הוא דמטעי אנפשיה. אחרי שאנו לא אמרנו לו לקראתך ילאנו.

רש"י שם

13. אינהו דקא מטעו אנפשיהו לכך נראה דהתם צסתם ואסור. משום שאין לאורח לאסוקי אדעתיה דמכורות לחנוני. חלל הכא איבעי לכו לאסוקי אדעתיכו דטרפה היא ומר זוטרא איבעי ליה לאסוקי אדעתיה שלא לקראתו היו צאים חלל לאורך ענמם.

תוס' שם

14. אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי. ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה. ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי

רמבם משנה תורה דעות ב:ו

15. אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם ואחד עובד כוכבים ואחד ישראל שוים בדבר זה. היה יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור.

רמבם משנה תורה מכירה יח:א

16. אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם, כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח. אף אם הוא עובד כוכבים, לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה. ואף לגנוב דעת הבריות בדברים, שמראה שעושה בשבילו, ואינו עושה, אסור ואם הוא דבר דאי בעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו, ומטעה עצמו שסובר שעושה בשבילו לכבודו, כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבודו, אין צריך להודיעו.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות אונאה ומקח טעות סימן רכח סעיף ו

17. כיוצא בו, רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו, יאמר להם: רוצח אני, אמרו לו: אף על פי כן - יקבל מהם....

משנה שביעית יח

18. בר נש דתני חדא מיכלא והוא אזל לאתר ואינון מוקרין ליה בגין תרתיי צריך מימר לון אנא חדא מיכלא אנא חכם

ירושלמי שם הל' ג

19. וְלֹא תִזְנוּ אִישׁ אֶת-עֵמִיתוֹ (ספורנו - אפילו בדברים וגניבת דעת.....)

ויקרא כה"ז

20. קפ"ד החלק השביעי - מי שמתעה את חברו לאמר כי עשה עמו טובה או דיבר טוב עליו ולא עשה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (חולין ד.ז.) אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי. והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הנכרי, יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת, כי הוא מיסודי הנפש.

שערי תשובה לרבינו יונה שער ג סי' קפ"ד

21. וַיִּצַר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָא מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשָׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה

בראשית פרק ב פסוק ז

22. וברא ה' אלקים ית אדם עפרא מן ארעא ונפח באפוהי נשמתא דחיי והות באדם לרוח ממללא

אונקלוס שם

A] Practical Examples and Questions

1. Quality of Goods
 - low quality goods for high prices
 - low quality goods even for low prices - fake NIKE etc.
 - faulty goods - is it obvious to the buyer?
 - covering up faults -vs- showing things at their best

2. Advertising
 - false or misleading information
 - inflated "old price"
 - "cheapest in town"
 - "clearance sale"
 - advertorials
 - lying about low profits to keep prices high
 - disclaimers and small print
 - loss-leaders

3. Passive deceit
 - silence is no defense
 - selling 'seconds' as cheap 'bests'
 - selling out of date produce
 - getting a promotion when you're planning to resign
 - enrolling in a school without meaning to stay on

4. Promises
 - 'if your not totally satisfied, your money back!'

5. Gifts
 - putting expensive labels on cheap gifts
 - giving second hand gifts as new
 - collecting for eg teacher and not contributing
 - adding your name to a present

- cheap whisky in expensive bottles
- where gift is not from you - but n.b. what if they would prefer not to know
- is he fooling himself - 'flowers from the firm'

6. Pressing Invitations
- to eat; a ride from the wedding
 - pressing -vs- politeness

7. False Kavod
- opening wine 'especially'
 - giving someone a ride to the other side of town when you're going there anyway
 - leftover drinks from the party
 - "For *you*... a special discount!!"
 - False excuses

8. Hypocrisy
- Pretending to be a tzaddek(et)/ talmid chacham
 - False greetings - insincerity -vs- politeness
 - A curse inside a blessing!

9. Prying
- Lying for the purposes of prying - 'tell me all about it, maybe I can help..'

10. Unfair advantages
- Jumping the queue because of an "emergency"

11. Cheating
- Cheating in tests; n.b. lifnei iver if you help cheaters
 - forging certificates and qualifications
 - 'embellishing' resumes

B]Some(possible)heterim

1. For Shalom

2. For their Kavod
- no intention for your benefit
 - pressing a talmid chacham to come to top table when you know he won't eat

3. Fooling himself?
- if common sense tells that it wasn't done for him; not just distant possibility
 - giving away a non-kosher bottle of wine to a non-Jew and he thinks it may be kosher
 - popping in at a wedding when it's known that you work nearby
 - selling 'seconds' very cheap in a market - no need to say they are 'seconds'
 - they jump to false conclusions - 'thank you for davening for me'; inform unless it upsets

4. You would do it anyway

C]DoingTeshuva

- if they have not yet paid you back - inform them
- if they have paid you back - ask for mechila
- plus normal requirements עזיבת החטא, חרטה, וידוי, קבלה לעתיד
- even if shogeg - gave a fake bottle of whisky by mistake